

'שב במסיבת שדים ואל תחבור לסעודת טיפשים'

על ספרה של ד"ר עירית מלפריגר-אמינוף,

'קל"ז פתגמי חכמה מבוכה היפה'

מרכז אב"א, ירושלים תשע"ט, פורמט אלבומי, 84 עמ'.

מעשה בנערה ירושלמית מבית פולני טוב שהתאהבה בכדורגלן בוכרי של ביתר ירושלים. לימים נודע הכדורגלן כסגן נשיא בית המשפט המחוזי בנצרת והנערה שבאה עמו בברית הנישואין אימצה את התרבות הבוכרית ולימים נודעה כסופרת והוקרת מקרא, תלמוד ומחשבת ישראל.

בימים אלה יצא לאור ספרה כובש הלב והעין של ד"ר עירית אמינוף לבית מלפריגר: קל"ז פתגמים מבוכה היפה – פתגמי חכמה, מוסר ודרך ארץ בשפה הטג'יקית-יהודית מוגשים בתעתיק עברי, מנוקדים, מתורגמים מבוארים ומוארים.

למה קל"ז פתגמים, לא יותר ולא פחות? הלכתי לספר תהלים ומצאתי את פרק קל"ז, הפרק האלמותי שבמשך אלפיים שנות גלות הרבו לצטט מתוכו ובעיקר את הפסוקים ה-ו, שכל חתן בישראל נשבע בטקס חופתו: אִם-אֶשְׁכַּח יְרוּשָׁלַם-- תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק-לְשׁוֹנִי, לְחִכִּי-- אִם-לֹא אֶזְכְּרֶיךָ. כך יאה לבת ירושלים, שהעלתה את ירושלים על ראש שמחתה. יהודי בוכרה, כמו עם ישראל בתפוצות, לא הפסיקו לחשוב על ירושלים בכל שנות גלותם. הם לא עלו ל"ארץ ישראל" אלא עלו ל"ירושלים". גם מי שמתגוררת כיום בעפולה עדיין מתרפקת על ירושלים.

ד"ר עירית מלפריגר-אמינוף נולדה בירושלים למשפחת מלפריגר האשכנזית, שהתגוררה בתל-ארזה שבפאתי שכונת הבוכרים. היא סופרת וחוקרת מקרא, תלמוד ומחשבת ישראל. מרצה במכללות. נושא הדוקטורט שלה: 'דמותם של עשו ומלכות אדום בספרות המדרש והתלמוד בארץ ישראל בתקופת התנאים והאמוראים', שיצא גם כספר. לזכותה של עירית עוד שורה של ספרים ומאמרים רבים במגוון תחומים.

כל הבנים והבנות בירושלים, ובשכונת הבוכרים במיוחד, העריצו את האחים יוסי ואהרן אמינוף שכבשו ברגליהם שערים ולבבות. סיפור אהבה של ממש התפתח בין הכדורגלן אהרן אמינוף לבין הנערה עירית מלפריגר. הכדורגלן למד משפטים במקביל לשעשועי הכדור ולימים התמנה לכבוד השופט המחוזי וסגן נשיא בית המשפט המחוזי בנצרת. עירית היא לא רק 'בוכרית של כבוד' אלא בוכרית בנשמתה, שחדרה למעמקי הנפש הבוכרית ולמעמקי התרבות של יהודי בוכרה.

שכונת הבוכרים של ילדותנו הייתה ססגונית מאוד. לכל משפחה שכיבדה את עצמה היה בית כנסת משלה וקולות השירה והתפילה הרטיטו כל לב. במטבחים שבחצר הנשים הבוכריות בשלו תבשילים מסורתיים, שריחם וטעמם הגיעו למרחוק.

הכבישים הרחבים, העצים בכל חצר ובניית האבן המפוארת, לרבות 'ארמון המשיח', הוסיפו נוי לשכונה, שנחשבה לשכונה היפה ביותר בירושלים. עגנון וסופרים אחרים כתבו עליה. הבוכרים יצאו מבוכרה אבל בוכרה לא יצאה מהם. בחגים ובשבתות לבשו הנשים שמלות משי צבעוניות עם שרוולים רחבים ולראשן מטפחת, אך הצמות הארוכות הציצו מאחור. הגברים הבוכרים הדשנים, שאהבו את החיים הטובים, היו לבושים בג'ומה ססגוני וכובע קונוס צבעוני לראשם.

באוירה הזאת של שכנות צבעונית וקולות זמרה לא פלא שגם עירית נטמעה בתוך העושר התרבותי הבוכרי והייתה בו לבת בית. תחילה עשתה זאת ברישום סיפורים בוכריים בספרה 'האמיר מבוכרה והאלמנה היהודייה' – שנים-עשר סיפורי עם של יהדות בוכרה, בהוצאת המוזיאון לאתנולוגיה ופולקלור של אוניברסיטת חיפה. כדרכם של הבוכרים, שתיבלו את שיחותיהם בסיפורים, במשלים ובפתגמים, שבהם העבירו ערכים חינוכיים לילדיהם, למשפחתם ולסובבים אותם, אוזניה של עירית היו קשובות לאוצר הפתגמים הבוכריים, אגרה אותם בשקידה לאורך שנים הרבה. היא חיפשה לפתגמים הבוכרים מקבילות במקרא, במשנה ובתלמוד, שהם תחומי ההתמחות של האישה המלומדת הזאת. ההתמודדות שלה עם התעתיק הבוכרי והוספת ניקוד בעיניי הוא מעשה נסים, שחוללה יחד עם שותפיה לעבודת הפענוח ובראשם בעלה השופט אהרן אמינוף.

הנה כמה דוגמאות מהאוצר הזה ללא הפרשנות:

'בשערי המוות – מלך ואביון – שווים הם'.

'עץ עקום – לא יתיישר'.

'צלחת שבורה – לא תשוב להיות שלימה'.

'שב במסיבת שדים ואל תחבור לסעודת טיפשים'.

'לקיר יש עכבר – לעכבר יש אוזן'.

וכך פתגם רודף פתגם, עם הסברים מלומדים והשוואה עם מקורות עבריים.

הפתגמים עברו גלגולים ונדדו עם השיירות על דרך המשי ובכל תחנה קיבלו נופך אחר ולעתים גם משמעות אחרת ולעתים גם ניב שונה. ילד שלא נהג כשורה בבית או בבית-ספר קיבל מכות מהמורה או מאביו. מורים והורים חכמים לא היכו את הילד אלא סיפרו לו סיפור, משל ופתגם עם מוסר השכל. כך הצליחו לרתק את הילד והשיגו ממנו עשרת מונים. לפי הכלל: חושך שִׁבְטוּ שוֹנָא בְּנוּ וְאַהֲבוּ שִׁחְרוּ מוֹסֵר.

בשכונת הבוכרים של ילדותי התכנסו מדי שבת כל דוברי הפרסית על ניביה השונים ומספר הסיפורים השכונתי מולא רפאל יהושע-רז סיפר בשבת בין מנחה למעריב את סיפוריו מול בית כנסת בבא תמא. מאזינו – פרסים, בוכרים ואפגנים – השתתפו ברב-שיח והוסיפו פתגמים משלהם. לא אחת המוטו של הסיפור, או הפואנטה, מובאים בצורת פתגם. ד"ר עירית מלברגר-אמינוף מביאה פתגם בגנות נשים בוגדניות (עמ' 16), שאותו כתבו

גברים:

דְּרֹאכְטִי מֵאִקְרִי זֵן סֶאֶת רִשָּׁה דוֹרָה

פְּלֹאק אַז דֶּסְטִי זֵן אַנְדֶּשֶׁה דוֹרָה

עץ מזימותיה של אישה – מאה שורשים לו.

מכה של אישה מותירה צלקות.

בספרי 'תפוח מעץ הדעת' – חמישים סיפורי-עם מאפגניסטן מפי מולא רפאל יהושע רז' הבאתי את הסיפור 'עץ תככים לאישה ושורשים לו מאה' (עמ' 128-130) ובו פתגם מקביל אך שונה במקצת:

מעשה באישה נכלולית וערמומית שהצליחה להוליך שולל גברים חכמים ונבונים בסדרה של מעשי מרמה ערמוניים והתחמקה מכל עונש. בסיומו של הסיפור מסכם ראש השיירה בפתגם את הלקח הנלמד מאישה השוברת את כל הכללים בעולם שבו הגברים הם השליטים והנשים הן שפחות חלושות:

עץ תִּכְכִּים לְאִשָּׁה

וְשָׂרָשִׁים לוֹ מָאָה.

הַצֵּלֶף עָלֶיהָ בַּמִּגְלָב

הַכָּאֵב הוּא כָּאֵבוֹ שֶׁל הַמִּגְלָב.

137 פתגמים מתוך מאות רבות שרווחו בקרב יהודי בוכרה הם הנאה לחובבי הסוגה הזאת. מי שהניב הבוכרי מתגלגל על לשונו הנאתו כפולה ומכופלת, כי בבוכרית זה מצלצל יותר טוב.

המפעל החינוכי והספרותי של ד"ר עירית אמינוף, שאותו הובילה עם שותפיה, משאירה בידינו ובידי בני העדה הבוכרית לדורותיה נכס, המביא את רוח האבות והאימהות ואת חכמתם הרבה, את רוח המוסר ודרך ארץ שהיו אופייניים להם.

ספרה של עירית אמינוף הוא מנחת אהבה לשוחרי סיפורים ופתגמי מוסר. הספר מרתק ויפה להפליא בתוכנו ובעיצובו.